

Арто Мустайоки, *Теория функционального синтаксиса. От семантических структур к языковым средствам*,
Москва: Языки славянской культуры, 2006, 503 с.

Ова најновија теорија функционалне синтаксе плод је дугогодишњег теоријско-лингвистичког и практично-методичког рада једног од најпознатијих савремених светских русиста Финца Арта Мустајокија. Намењена лингвистима, на првом месту предавачима и студентима, она је такође доступна и другим заинтересованим читаоцима јер је написана одличним, јасним стилем, није сувише оптерећена схемама, скраћеницама, табелама, класификацијама и сл., те се може лако пратити.

Циљ аутора био је да, спајајући најбоље традиције руске и западне лингвистике, створи систематичну теорију функционалне синтаксе која ће доследно спровести принцип издвојен у поднаслову књиге: од семантичких структура ка језичким средствима, тј. од значења ка форми. Аутор излаже теорију функционалне синтаксе која се састоји од три етапе: 1. утврђивања основе описа: семантичких структура и семантичких категорија, 2. описа оних језичких средстава која се могу користити приликом изражавања утврђених семантичких структура и категорија, и 3. одређивања могућих ограничења у употреби тих језичких средстава. То му, по нашем мишљењу, и полази за руком, јер се не упушта у превише аналитичко уситњавање значења, а ипак свеобухватно приступа језичком материјалу.

Књига је подељена на три целине. У првој су изложене теоријске основе функционалне синтаксе и третирају се општа питања лингвистике и језика: значење, језички знак и сл. Градећи своју теорију функционалне синтаксе, аутор врши анализу и других блиских концепција (функционалне граматике А. Бондарка, концепције Золотове, Всеволодове, Мељчука и др.) и наводи сличности и разлике између њихових теорија функционалне синтаксе и оне коју он излаже. Ако пођемо од тврђења М. В. Всеволодове да данас постоје два крила

функционалне граматике: академско, теоријско, коју најбоље оличавају радови А. В. Бондарка и Г. А. Золотове, и универзитетско, примењено (које је представљено, поред других, и њеним радовима), могли бисмо бити у недоумици у које крило да укључимо теорију функционалне синтаксе А. Мустајокија. По свему судећи, и Мустајокију је, као и Всеволодовој, успело да споји на веома добар начин ова два приступа језику. А. Мустајоки, за разлику од А. В. Бондарка и М. В. Всеволодове, не посматра семантичке категорије у контексту функционално-семантичких поља, он термин „поље“ уопште не користи. Такође, за разлику од Бондаркове „категоријалне ситуације“ и „типске ситуације“ Всеволодове, Мустајоки користи термин „стање ствари“ („положение дел“, „state of affair“), за који сматра да боље илуструје говорничково субјективно сагледавање, тумачење и ограничавање реалне ситуације у комуникативне еврхе. А. Мустајоки се у овој књизи не упушта у синтаксу текста, за разлику од Г. А. Золотове, али оставља могућност да неко други то учини полазећи од његове теорије.

Други, централни део књиге доноси теорију функционалне синтаксе, а трећи је посвећен могућностима примене изложене концепције.

Основни појмови функционалне синтаксе Арто Мустајокија су следећи:

— **стање ствари** (положение дел) — ситуације, фрагменти стварности који се одражавају у семантичким структурама

— **језгро семантичке структуре** које се састоји од **предиката** и **актаната**

— **модификатор**

— **спецификатор**

Актанти се према улогама деле на: агенс (*Игорь* бегает), експириенсер (*Игорь* любит Нину), неутрал (*Игорь* — русский), објект (*Игорь* любит *музыку*), тему (*Игорь* говорит о *Нине*), реципијент (*Игорь* рассказал *Лизе* анекдот), извор (*Нина* получила книгу *от Игоря*), инструмент (*Нина* писала работу *карандашом*), место (*Здесь* никого нет).

Арто Мустајоки издваја следеће типове предиката према значењу: радње, односа, поседовања, локације, постојања, стања, карактеристике и идентификације и класификације.

Обавезни модификатор је говорна функција: саопштење, питање и побуда. Тим основним говорним функцијама Арто Мустајоки додаје још и функцију проглашавања и говорну етикецију. А факултативни модификатори су фаза, каузација и ауторизација. Фаза подразумева шест типова семантичких категорија: иреалност (нпр. *Если бы я*

увидел медведа, я бы упал в обморок), припремни стадијум (нпр. *Нина собирается поехать в Монголию*), модална фаза (односи се на вероватноћу остварења стања ствари: могуће, забрањено, дозвољено и сл.), темпорална фаза (нпр. *Виктор начал/продолжал/кончил убирать комнату*), промена темпа (нпр. *Нина спешила / затягивала с ответом*) и фаза достизања циља или резултата (издваја овде метаглаголе **успевать, опаздывать, удаваться**). Каузација се дели на следеће семантичке подврсте: чисту каузацију (с метаглаголом **вызвать**: *Подарок Урсулы порадовал Петю*), фактитивну (метаглагол **обязывать**: *Нина сишила себе в ателье новую юбку*), деонтичку (метаглагол **заставлять**: *Нина заставила Виктора убрать комнату*), говорну (метаглагол **уговорить**: *Нина уговорила Виктора убрать комнату*), превентивну (метаглагол **препятствовать**: *Нина мешала учебе Виктора*), пермисивну (метаглагол **позволять**: *Нина позволила Виктору учиться*), прохибитивну (метаглагол **запрещать**: *Игорь не разрешил Нине пойти в кино*), асистивну (метаглагол **помогать**: *Нина помогла Виктору помириться с Игорем*) и каузацију умећа (метаглагол **учить**: *Виктор учил мальчика считать*). Ауторизација се односи на аутора мишљења, оцену и поузданост изреченог. Основни спецификатори су потврђивање/негирање, темпоралност и аспектуалност, а допунски одређеност/неодређеност, количина, место и начин вршења радње.

Сложене семантичке структуре се деле према природи метавезника на три типа односа: конективне, таксисне и логичке односе.

Мустајоки издваја следеће комуникативно-семантичке сфере основних семантичких структура: физичко дејство и делатност, кретање и локација, социјално дејство и делатност, интелектуална делатност, постојање, поседовање, емоције, физиолошка стања, физичка стања, стања околине и природе, карактеристика, идентификација. Полазећи од конкретне значењске сфере, рецимо сфере физиолошких стања, Мустајоки прецизније наводи дата значења и могуће форме, или површинске структуре: *Мне холодно, Мне нездоровится, Я устал, Я голодный /голоден, У меня температура/грипп, Нина больна, С бабушкой обморок, Больного лихорадит, Мальши спит/бодрствует, Игорь пьян/в нетрезвом состоянии, В ухе опять стрельнуло, Рука у Виктора дернулась...*

У делу књиге који се бави могућностима примене ове теорије функционалне синтаксе занимљив је одељак о поређењу језика. Разматрају се различите конструкције уз помоћ којих се у руском, енглеском и финском језику изражава физиолошко стање и изводе се одређени закључци.

Аутор је снабдео књигу веома богатом литературом на руском, енглеском, финском и другим страним језицима, веома исцрпним напоменама датим после сваког поглавља, индексом термина, цитираних аутора и навођених језичких јединица.

Врло су занимљиви и живи примери којима аутор аргументује излагање. Све примере је сам саставио, не наводе се примери из књижевних дела познатих писаца. У неку руку, примери представљају посебан дискурс за себе јер се чак могу пратити одређени јунаци (Виктор, Нина итд.) и наслутити неке њихове особине и животне околности. Иако се, чини нам се, може уочити у примерима спровођење принципа родне толеранције и разбијања стереотипа (*Виктор вынужден вести домашнее хозяйство один, так как у Нины так много увлечений, Виктор мыл посуду и слушал радио, Еще в детстве Виктора интересовало вязание, Нина заставила Петю выстирать ее белье, Девочки начали играть в футбол около пяти часов, Оле хотелось бы начать заниматься кик-боксингом, Оля пилила дрова, Тихо! Виктор убаюкивает малыша, Нина храпела*), што доприноси њиховој животности и актуелности.

Теорија функционалне синтаксе Арта Мустајокија представља драгоцен допринос изучавању руског језика и функционалне синтаксе, као и пример како треба да буде урађена и опремљена књига тога типа.

Београд

Биљана Вићенџић